

Henk Boom.

De Grote Turk. In het voetspoor van Süleyman de Prachtlievende (1494-1566)

Amsterdam, Athenaeum-Polak & Van Gennep, 2010, 343 blz.

Bijlage: Europa tegen de Turken

Voorpublicatie uit het nog niet verschenen boek: Jos Martens, *Kruistochten. Eeuwen Jihad om het Heilige Land*.

1. Fiasco bij Nicopolis

In 1389 leden de Serven op het Merelveld in Kosovo een beslissende nederlaag tegen de Turken. Zowel de sultan als de Servische prins Lazar vonden hierbij de dood.

De nieuwe sultan Bajezid I, 'Bliksemschicht' lijfde Bulgarije in als Turkse provincie en bedreigde Hongarije. Na de verovering van de Bulgaarse vesting Nicopolis in 1393 smeekte koning Sigismund van Hongarije het Westen om hulp. Zijn land was het laatste op de Balkan dat nog weerstand bood aan de Turken

Vooraf in Bourgondië reageerde de Franse adel positief op de vraag en er werden voorbereidingen getroffen voor een kruistocht naar Hongarije. Vandaar dat de 25-jarige Jan van Nevers, zoon van hertog Filips de Stoute, de militaire leiding kreeg. De hertog hief een buitengewone kruistochtbelasting, waarvan het merendeel morrend opgebracht werd door Vlaanderen en Artesië. Het geld werd echter niet efficiënt besteed, maar grotendeels verspild aan uiterlijk vertoon: luxueuze tenten, tapijten, fluweel, goudbrokaat, wijn...

In Boeda verenigden de ridders zich met de strijdkrachten van Sigismund. De verdere tocht door Bulgarije kenmerkte zich door het ongedisciplineerde gedrag van de Fransen, die plunderend en moordend oprukten.

Bajezid verzamelde zijn troepen om Nicopolis te ontzetten. Hij bereikte de stad op 24 september 1396 met een leger dat ongeveer even groot was als het kruisvaarderleger. Het telde 34.000 infanteristen, 30.000 ruiters, 40.000 ruiters in de achterhoede en de lijfwacht van de sultan. Maar de Turken waren superieur qua discipline, tactiek en leiderschap.

De Fransen en Bourgondiërs wonnen enkele schermutselingen met de Turkse voorhoede en slachtten alle overlevenden af. De eigenlijke veldslag op 25 september verliep aanvankelijk gunstig voor hen, maar liep uiteindelijk uit op een desastreuze nederlaag door de ongelooflijke hoogmoed en arrogantie van de Franse ridders, die de adviezen van koning Sigismund verwierpen en onstuimig vooruit stormden "omwille van de eer", recht in de scherpgepunten stokken en de dodelijke pijlensalvo's van de Turken. (Ze hadden blijkbaar geen lessen getrokken uit de Guldensporenslag (1302) en de nederlagen tegen de Engelsen in de Honderdjarige Oorlog.)

Toen Bajezid na de veldslag zijn reusachtige verliezen vernam, was hij razend: die beliepen 30.000 man. De dag daarna liet hij 3000 gevangenen naakt en aan elkaar gebonden voor hem leiden en onthoofden. Alleen de Franse en Bourgondische edellieden ontsnapten aan de dood in ruil voor een enorm losgeld. Om dat bijeen te krijgen hief de Bourgondische hertog ander-

maal speciale belastingen. Als voorschot op het gigantische losgeld zond hij aan de sultan kostbare geschenken, waaronder twaalf witte Groenlandse giervalken, de kostbaarste jachtvogels ter wereld. Een giervalk was meer waard dan zijn gewicht in goud! Op 24 februari 1398 deed Nevers zijn intrede in Dijon in een aureool van heldendom. Hij hield er zijn erenaam aan over: Jan zonder Vrees

Door de catastrofe van Nicopolis was in Europa alle animo voor een nieuwe expeditie tegen de Turken voor jaren verdwenen. Helaas. In 1402 werd Bajezid op zijn beurt verslagen door de Mongoolse veroveraar Timoer Lenk en in gevangenschap gevoerd. Hij stierf een jaar later. De kans bleef onbenut. Grote delen van de Balkan zouden nog 400 jaar Turkse bezetting kennen.

Wie meer wil weten, een zeer leesbaar relaas vind je bij:

De Maesschalck, E., *De Bourgondische vorsten (1315-1530)*, p. 70-75.

<http://histoforum.net/recensies/bourgondischevorsten.htm>

Tuchman, B., *De waanzinnige veertiende eeuw*

Vanhemelryck, F., *Europa tegen de Turken. De kruistocht van Filips de Goede*, p. 15-20.

Van deze botsing bezitten we nogal uitzonderlijk twee miniaturen, uit elk van de vijandige kampen, een Bourgondische en een Turkse, geen van beide echter eigentijds.

Het bloedbad na de slag. In hemd en blootsvoets verplicht Bajezid de leiders van de kruistocht toe te kijken.
uit de *Chroniques de Froissart*;
eigendom: Lod. Van Gruuthuse (+1492)
Bibl. nationale de France, ms. fr. 2645, fol. 255 v.

Bajezid verslaat de kruisvaarders bij Nicopolis.
Turkse miniatuur, 16de eeuw, uit een werk van Lokman, hofhistoricus van sultan Süleyman.

2. Otranto: *De kapel der martelaren.*

Dit is een onderdeel van *De grootste Mappae Mundi*, in: Histoforum Magazine, 2015, Bijlage 1. <http://histoforum.net/2015/kruistochten.html>

In Apulië, het uiterste zuidoosten van Italië, in de ‘hak van de laars’, bevindt zich de **Kathedraal van Otranto** of de **Annunciatiekathedraal**.

De kathedraal past in ons verhaal als voorbeeld van de jihad **NA** de officiële kruistochten;

De kathedraal is gebouwd op de ruïnes van een Romeins huis en een eerste christelijk heiligdom, tussen 1068 en 1088. De kerk werd ingewijd door paus Urbanus II, dezelfde die in 1095 de Eerste Kruistocht predikte. De kathedraal bezit Byzantijnse, vroegchristelijke en romaanse invloeden.

In 1480 veroverde de Turkse vloot van sultan Mehmet II (de veroveraar van Constantinopel in 1453) de stad, na een mislukte aanval op Rhodos.

Otranto was met 6000 inwoners destijds een belangrijke havenstad tussen Oost en West en vormde een bruggehoofd naar Rome, het uiteindelijke doel van de veroveringstocht. Na 15 dagen belegering wisten de Turken een bres te slaan in de verdedigingsmuur. De Turkse admiraal beval alle mannelijke bewoners boven 15 jaar om te brengen en de vrouwen en kinderen als slaaf in te schepen. Bijzonder wreed was de dood van de commandant van de verdedigers: hij werd van boven naar beneden doormidden gezaagd. De aartsbisschop smeekte de aanvallers om de mensen die zich verscholen in de kathedraal te sparen. Hem werd echter de keel doorgesneden en zijn hoofd werd als trofee in de stad rondgedragen. De admiraal eiste dat de christenen in de kathedraal zich tot de islam zouden bekeren, hiervoor kregen ze een nacht bedenktijd. Op 12 augustus lieten de christenen weten dat niemand van plan was zijn geloof in te ruilen voor de islam. Daarop liet de Turkse krijgshoofd op 14 augustus alle gevangenen op een heuvel buiten de stad onthoofden. In totaal werden in de stad en omgeving 17.000 mensen afgeslacht.

Dertien maanden later lukte het Alfons II van Napels om de stad te bevrijden van de bezetter. Op 13 oktober 1481 werd het massagraf van de onthoofde slachtoffers gevonden. De lichamen werden naar de kathedraal gebracht. Paus Clemens XIV verklaarde de martelaren in 1771 zalig en stond hun verering in Otranto toe. Sindsdien zijn ze de beschermvrouwen van zowel de stad als het aartsbisdom. Op 6 juli 2007 werden de slachtoffers door de rooms-katholieke kerk als martelaren van het geloof erkend. Op 12 mei 2013 verklaarde Paus Franciscus hen heilig.

Otranto. In de kapel van de kathedraal en de apsis bevinden zich zeven kasten met daarin de onthoofde schedels en beenderen van de 800 martelaren.

3. Karel V en de verovering van Tunis

Het beleg van Tunis (Detail).

Geweven voor kardinaal Antoine Perrenot de Granvelle, eerste aartsbisschop van Mechelen (1564-1566); Brussel, atelier van Willem De Pannemaker naar ontwerpen van Jan Cornelisz. Vermeyen. Wandtapijt, wol en zijde, 365 x 575 cm. Mechelen, Stadhuis.

In het statige stadhuis van Mechelen hangt een prachtig wandtapijt (3,65m op 5,75m). Het stelt de verovering van Tunis voor door keizer Karel V in 1535. Het is gebaseerd op een twaalfdelige reeks nog grotere wandtapijten (ca. 5.20m op 9.20m).

Alles begon toen de Turkse sultan Süleyman I, de Prachtlievende (1494-1566), in 1534 de Barbarijse zeerover Khair ad-Din, bijgenaamd Barbarossa (ca. 1475-1546), benoemde tot grootadmiraal van het Osmaanse Rijk en hem opdracht gaf een oorlogsvloot te bouwen. In augustus 1534 veroverde hij Tunis en zette de heersende koning af. Hierna namen de Turkse aanvallen in het Middellandse Zeegebied hand over hand toe. Tunis kon als springplank dienen voor Napels en Sicilië. Heel Zuid-Italië werd bedreigd.

Karel V (1500-1558), de belangrijkste heerser van de westerse wereld, riep alle hens aan dek. Zijn onmetelijk rijk was bedreigd op de Zuidflank. Het zou een Heilige Oorlog worden: een nieuwe kruistocht.

Waren de kruistochten dan niet voorbij sinds 1291, de val van Akko, de laatste kruisvaarder-vesting in het Heilig Land? In de 14de en 15de eeuw werd de Turkse dreiging steeds ernstiger. Niets scheen hun opmars te kunnen stoppen. Constantinopel, de aloude hoofdstad van het Oost-Romeinse rijk, bleef nog vrij, tot ze in 1453 uiteindelijk toch veroverd werd door sultan Mehmet II (1432-1481). In 1526 overwon Süleyman I de Hongaarse koning Lodewijk II, die sneuvelde op het slagveld te Mohacs. Lodewijk was gehuwd met Maria, zus van Karel en later landvoogdes van de Nederlanden. Amper drie jaar later belegerden de Turken Wenen, een der hoofdsteden van de Habsburgers. En in 1532 stonden de troepen van de sultan reeds opnieuw voor Wenen. Hij trok zich pas terug toen Karel naderde met een leger van 80.000 man. Karel had derhalve persoonlijke motieven om de Turken te bekampen. Er was meer. De keizer, 'de laatste Bourgondiër', beschouwde zich als erfgenaam en drager van de kruistochtgedachte. Had zijn voorvader Jan zonder Vrees zijn eretitel niet gekregen na de desastreuze kruistocht naar Nicopolis in 1396? En had diens zoon, Filips de Goede, om die gedachte levendig te houden niet de orde van het Gulden Vlies gesticht in 1430 en heel zijn leven gepoogd een nieuwe kruistocht op de been te krijgen?

Bovendien voerde Karel als koning van Aragon nog steeds de prestigieuze maar loze titel van koning van Jeruzalem.

In Barcelona bracht Karel V een enorme vloot samen van 300 schepen met een internationale troepenmacht die uiteindelijk 60.000 soldaten telde. De opbouw met Spaanse, Portugese, Genuese en Vlaamse onderdelen begon op 1 april 1535. Het bevel over de vloot werd toevertrouwd aan de Genuese admiraal Andrea Doria (1466-1560).

Doel van dit alles: Tunis veroveren. Dat lukte na felle strijd. De tol: ca 30.000 doden. Uit de kerkers werden duizenden (men spreekt van 20.000) christelijke slaven bevrijd.

Een groot deel van Barbarossa's vloot viel in handen van de aanvallers. Barbarossa zelf slaagde er echter in te ontkomen en met een ander deel van zijn vloot hernam hij zijn plundertochten.

Karel zeilde van Tunis naar Sicilië waar hij overal als redder werd ingehaald. In Palermo is nog steeds een triomfboog te zien om dit te herdenken. Overal werden herdenkingspenningen en munten geslagen en zelfs rijkelijk versierd gebosseleerd gouden en zilveren tafelerei.

De verovering van Tunis. De plundering van Tunis (10de tapijt). Patrimonio Nacional Madrid.

De plundering van Tunis (10de tapijt), detail
Jan C. Vermeyen (rechts) en Felipe de Guevara, kroniekschrijver en hoveling.

Als een ware oorlogsverslaggever vergezelde Jan Corneliszoon Vermeyen de keizer naar Tunis. Om de heldendaden te vereeuwigen tekende hij de ontwerpen voor 12 reusachtige wandtapijten (ca. 5.20m op 9.20m). Pas in 1548 tekende landvoogdes Maria Van Hongarije het contract. Zij was zuster van Karel V en door de Turken verdreven koningin van Hongarije, weduwe van de gesneuvelde Lodewijk II. In 1554 was de hele serie klaar. Gemaakt door het atelier van Willem De Pannemaker in Brussel. Kostenplaatje 26.000 gulden, een fabelachtige som!

In 1540 deed Barbarossa vanuit Algiers een aanval op Gibraltar. Een tegenaanval door Karel V op Algiers, in 1541, werd een dramatische mislukking. Een storm kelderde een aanzienlijk deel van de vloot en de artillerie en de haakbussen werden onbruikbaar door de aanhoudende stortregen.

In 1543 volgde een nieuw offensief. Barbarossa's schepen plunderden Reggio di Calabria en er brak paniek uit in Rome. Op uitnodiging van Franse koning Frans I, die in het voorgaande jaar opnieuw in oorlog met Spanje was geraakt, vestigde Barbarossa zijn hoofdkwartier in Toulon. Tot afgrijzen van christelijk Europa werd Toulon zo voor enige tijd een Turkse stad. Er werden zelfs openlijk slavenmarkten gehouden waar christelijke slaven werden verkocht voor dienst op de galeien. In het najaar veroverden de Fransen en de Turken gezamenlijk Nice, een strategische havenstad in handen van Karels bondgenoot, hertog Karel III van Savoye. Barbarijse eskaders plunderden steden en dorpen aan de Spaanse kust. In verlegenheid gebracht door dit alles beëindigde de Franse koning Frans I in 1544 het bondgenootschap met de Turken.

Een minder gekend detail: aan de expeditie tegen Algiers nam ook Hernán Cortés deel, de veroveraar van het Aztekenrijk (Mexico). In de storm verloor hij het schip met de schat van Moctezuma, de Aztekenheerser, die hij overal met zich meevoerde.

4. LEPANTO. De redding van het Westen?

De golf van Patras (vroegere naam: Lepanto) ligt er rustig bij. Niets laat vermoeden dat in 1571 de kusten weergalmden van het gedonder van kanonnen en de golven roestrood zagen van het bloed, toen hier de meest beslissende zeeslag van het millennium werd uitgevochten. Tevens de laatste slag tussen twee vloten galeien.

In 1571 viel Cyprus in handen van de Turken. De raids van de Barbarijse zeerovers uit Tunis en Algiers namen in de loop van de 16de eeuw alsmaar toe. Een echte plaag voor de scheepvaart! Ze verspreidden angst en afschuw in alle landen rondom de Middellandse Zee, omdat ze niet alleen plunderden, moordden en brandden, doch ook christenen als slaven meevoerden. Vergelijk het met de Somalische piraten van heden, maar dan tien keer erger. Zij opereerden zelfs tot op de kusten van Engeland en ... Mexico toe! Zij stichtten een ware multinational in mensenvlees, waarvoor als tegengewicht geestelijke orden als die der Trinitariërs ontstonden met als voornaamste taak: het vrijkopen van christelijke gevangenen uit Barbarijse kerkeren.

Slag bij Lepanto. 16de eeuw, Venetiaanse school. Onderaan in het midden: links de *Real* van Don Juan, rechts het Turkse admiraalsschip. Rechts midden en boven: de zwaar bewapende Venetiaanse galjassen.

Om de Turkse opmars te stuiten sloten de paus, Venetië en Spanje de Heilige Liga. Ze brachten een immense vloot galeien samen in Messina (Sicilië), onder bevel van Don Juan van Oostenrijk, de 24-jarige onwettige zoon van Karel V. Op 7 oktober botsten de twee armada's op elkaar. De katholieken waren in de minderheid met 209 schepen, de Osmanen telden er 275. Maar de christenen voerden een geheim wapen mee: zes zwaarbewapende, Venetiaanse galjassen. Alleen Venetië bezat die: grote, logge schepen, een kruising tussen galei en zeilschip, maar met niet alleen geschut op de boeg, doch ook op de flanken. De *Real*, het vlaggenschip van Don Juan en de galei *Sultana*, het schip van de Turkse opperbevelhebber Ali Pascha raakten al direct na het begin van de slag in een onderling gevecht betrokken. Daarbij viel Ali Pascha, gewond door een musketkogel en werd door een Spaanse soldaat onthoofd. Zijn hoofd werd op een spies gezet om zijn mannen te demoraliseren.

Vooraf dank zij hun grotere vuurkracht overwonnen de christenen uiteindelijk.

Maquette van de *Real*, het vlaggenschip van Juan van Oostenrijk tijdens de zeeslag bij Lepanto. Bij de vierhonderdste verjaardag van de slag werd de galei in 1971 gereconstrueerd en tentoongesteld in het Museu Marítim de Barcelona.

Het schip was 60 m lang en 6,2 m breed, had een diepgang van 2,1 m en twee masten en woog leeg 237 ton. 290 roeiers zaten aan de riemen en tijdens het gevecht had het 400 zeelieden en soldaten aan boord. 50 man waren op het voordek geposteerd, 50 op het hekplatform en 250 verdeeld over de rest van het schip. Om het schip stabiel te houden en te manoeuvreren tijdens de slag werd het vastgemaakt aan twee andere galeien. Hierdoor kon men een gedeelte van de roeibanen afdekken zodat er meer plaats was voor soldaten.

De Osmanen verloren 200 vaartuigen met 30.000 man; de christenen 15 galeien en 8000 man. Daarbij werden 15.000 christelijke galeislaven bevrijd van de Turkse roeibanen.

De acute dreiging van een Turkse invasie leek hiermee afgewend. Hoewel: nog hetzelfde jaar voltooiden de Turken de verovering van Cyprus, terwijl de Heilige Liga al snel uiteenviel zonder de overwinning uit te buiten. Eind 16de eeuw was het Osmaanse gevaar niet minder groot dan een eeuw vroeger. Toch was de vreugde na de strijd algemeen, zelfs in protestantse landen als Engeland.

Grote afbeeldingen van de slag zijn te vinden in heel Europa, onder meer een hele muur in het dogenpaleis Venetië (verboden te fotograferen), en in de Wawelburch in Krakow!

De katholieken schreven de overwinning toe aan de tussenkomst van Maria omwille van het bidden van de Rozenkrans door de gelovigen in heel Europa. Na de slag stelde paus Pius V op 7 oktober een feestdag in ter ere van Maria als dank voor de overwinning op de Osmanen. Sindsdien geldt de maand oktober als Rozenkransmaand. Tot na de Tweede Wereldoorlog baden gelovigen tijdens het rozenhoedje: “Van het juk der Turken, verlos ons Heer”, zonder te vermoeden wat de oorsprong was van het schietgebed.

Don Juan van Oostenrijk (1547-1578): onwettige zoon van Karel V en de Duitse Barbara Blomberg. Hij werd op 3-jarige leeftijd bij zijn moeder weggehaald; kreeg zijn opvoeding aan het hof bij zijn halfbroer, koning Filips II (1527-1598).

Filips II stuurde hem in 1576 als landvoogd naar de Nederlanden. Dit was bepaald geen aantrekkelijke promotie; zijn twee voorgangers, Alva en Requesens, hadden gefaald in het onderdrukken van de Opstand. Hij kwam net te laat om de muiterij van de Spaanse troepen (wegens achterstallige soldij) te verhinderen. Zij plunderden onder meer Mechelen en Antwerpen ('Spaanse furie'). Door de algemene anti-Spaanse stemming in Noord en Zuid, bij protestanten en katholieken, kon Willem van Oranje (1533-1584) de Pacificatie van Gent laten tekenen, waarin eenheid van alle 17 gewesten van de Nederlanden werd bereikt op basis van verregaande religieuze tolerantie.

Don Juan overleed in oktober 1578 aan tyfus in zijn legerkamp te Bouge. Zijn opvolger werd Alexander Farnese, zoon van de eerdere landvoogdes Margaretha van Parma.

Cervantes, de auteur van *Don Quichot de la Mancha*, vocht aan Spaanse zijde in de Slag bij Lepanto. Hier verwondde hij zijn linkerhand die voorgoed verlamd bleef. Hij keerde niet naar Spanje terug, maar vertrok naar de Nederlanden (waarschijnlijk nog steeds als soldaat). Toen hij naar Spanje wilde terugkeren (in 1575) werd hij door piraten uit Algiers gevangengenomen. Hij bleef 5 jaar in gevangenschap en werd in 1580 vrijgelaten nadat zijn losgeld was betaald.

In 1597 begon hij met het schrijven van zijn meesterwerk, terwijl hij wegens schulden, gevangen zat in Sevilla. In 1605 publiceerde hij het eerste deel van zijn wereldberoemd gebleven boek.

ROZENKRANS

De rozenkrans of *Paternoster* is een gebedssnoer in de katholieke kerk.

Hij bestaat uit 5 grote en 50 kleine kralen en wordt gebruikt voor het rozenkransgebed, een krans van symbolische rozen ter ere van Maria. Eén keer rond heet een rozenhoedje. Voor de volledige rozenkrans wordt de Paternoster driemaal doorlopen. Het Onze Vader wordt 15 maal en het Weesgegroot 150 maal gebeden. Tijdens dit gebed worden leven, lijden en verrijzenis van Jezus overwogen en de 15 geheimen van Maria's leven (5 blijde, 5 droevige en 5 glorievolle). Aan de ketting zit nog een 'staartje' met een kruis eraan voor inleidende aanroepen, gebeden en een geloofsbelijdenis.

In katholieke families werd de rozenkrans of het rozenhoedje elke avond gebeden in oktober en vaak ook nog in de meimaand, de 'gewone' Mariamaand, in de huiskring of in een Maria-kapelletje, die je in Vlaanderen althans bij de honderden aantrof.

Heel vaak ook werden de gebeden afgeraffeld met de snelheid van een machinegeweer, zodat het meer op een Tibetaanse gebedsmolen leek dan op bezinning.

Onze-Lieve-Vrouw van de Rozenkrans wordt frequent afgebeeld, staande op de halve maan, een slang, of soms zelfs een getulbande Turk. Oorspronkelijk was dit een verwijzing naar *Apocalyps* 12 v.1 e.v., die aangepast werd aan de Turkse dreiging.

Tegen de muur van een kloostercel of veel slaapkamers van leken, hing een rozenkrans met uitvergroete kralen, zodat de gelovige 's avonds, knielend voor het bed, de gevouwen handen op de dekens, de rozenkrans kon meebidden. Kinderen kregen een rozenkrans bij hun Eerste Communie (op 7 jaar, sinds ca. 1900), die ze levenslang bijhielden.

***

*